

Szécsi Gábor

Mediatizáció, közösség, narratíva

Absztrakt: Az új kommunikációs technológiák által közvetített narratívák világában tájékozódó, kapcsolatait építő individuuum számára az egyes társadalmi kontextusok határai szimbolikussá halványulnak. A különböző közösségekben betöltött szerepei egymásra kölcsönösen hatva befolyásolják énképét, egyéniségét az egyes közösségi formákhoz való kötődését. Az elektronikusan kommunikáló, a tömegmédia narratíváit gyakran személyes történetei elemeiként befogadó és közvetítő ember közösségről alkotott fogalma így számos fizikai és virtuális közösségélményből táplálkozva, a különböző közösségi formák fogalmi megjelenítésének csomópontján születik meg. A témakörrel kapcsolatos szociológiai, pszichológiai, kommunikációelméleti diszkussziókra reflektálva tanulmányomban a vonatkozó szakirodalom áttekintésével egyrészt arra kívánok rávilágítani, hogy az elektronikusan mediatizált kommunikáció keretében közvetített személyes, közösségi, társadalmi és tömegkommunikációs narratívák összefonódása hogyan járul hozzá új közösség- és társadalomfogalom kialakulásához, és teszi minden eddiginél komplexebbé, de egyúttal tudatosabbá is a kommunikációs folyamatainkhoz köthető közösségi és társadalmi szerepeinket. Másrészt választ keresek arra a kérdésre is, hogy az újmédia által közvetített narratívák miként járulnak hozzá a rendszeres médiafogyasztók esetében egy különleges, kapcsolati én és egy erre épülő képlekeny identitás kialakulásához.

Kulcsszavak: mediatizáció, közösségépítő narratívák, hibrid közösségek, társadalmi tőke, hálózott individuuum

Bevezetés

Az információs technológiák (internet, mobiltelefon stb.) mindennapi használata révén a média logikája mindinkább behálózza életvilágunkat, hatással van a társadalom és a kultúra minden elemére, megváltoztatja az olyan társadalmi alrendszereket is, mint a gazdaság, politika, tudomány és az oktatás. A mindent átható mediatizáció lényegét tekintve olyan meta-folyamat, amely azzal, hogy átalakítja a szocializáció, a társadalmi élet teljes feltételrendszerét, egyúttal új társadalmi formákat is teremt, és eddig ismeretlen árnyalatokkal gazdagítja a kommunikáció közösségformáló szerepéről alkotott képünket.

A közösségek mediatizációja alatt így nem csupán a tömegkommunikációs tartalmak közösségi életre, értékrendekre, konvenciókra, nyelvhasználati szokásokra gyakorolt hatását értjük, hanem azt a társadalmi processzust is, amely az új (közösségi) média használata során szerveződő virtuális és az adott helyen megvalósuló személyközi kapcsolatokra épülő, fizikai közösségek közötti kölcsönhatás megerősödésével eddig ismeretlen közösségi formák megszületéséhez vezet. A mediatizáció eredményeként a virtuális és fizikai közösségek határai mindinkább elmosódnak, a hagyományos közösségi viszonyok alapján új, hibrid (virtuális-fizikai) közösségek szerveződnek. A közösségek mediatizációja lényegét tekintve tehát nem más, mint ezeknek az új kommunikációs technológiák használatához kötődő, hibrid közösségi formáknak a kialakulása.

Tanulmányomban arra kívánok rávilágítani, hogy az elektronikusan mediatizált kommunikáció keretében közvetített személyes, közösségi, társadalmi és tömegkommunikációs narratívák összefonódása hogyan járul hozzá új közösség- és társadalomfogalom kialakulásához, és hogy ez az új közösség- és társadalomfogalom miként teszi minden eddiginél komplexebbé, de egyúttal tudatosabbá is a kommunikációs folyamatainkhoz köthető közösségi és társadalmi szerepeinket. Mint arra a továbbiakban rámutatok, az újmédia közegében átadott és befogadott narratívák kontextusában a sokasodó kommunikációs viszonyai révén behálózott individuum számára egy közösség már nem az adott helyen megvalósuló közvetlen személyközi kapcsolatok együtteseként jelenik meg, hanem a különböző kommunikációs technológiák alkalmazásával megszülető és egymással folyamatos kölcsönhatásban levő bizalmi relációk összességéent.

A közösségépítő narratívák mediatizációja

Az új kommunikációs technológiák használatával a különböző kommunikációs folyamatok eredményeként kialakuló virtuális és fizikai közösségek határai mindinkább elmosódnak, egyetlen komplex bizalmi folyamattá oldva fel az individuum számára az őt befogadó közösségek együttesét. A közösséghez való tartozás érzését a közvetett és közvetlen kommunikációs viszonyok együttes élménye határozza meg, ami egy, a kommunikációs folyamatokat jellemző kettős narratívaszint sajátos működésével hozható összefüggésbe. Az egymással az új technológiák segítségével kommunikációs kapcsolatba lépő individuumok által elfogadott közösségi szabályok, konvenciók, viselkedési normák ugyanis olyan metanarratívákat feltételeznek, amelyekre erőteljes hatást gyakorolnak a

médiумok által közvetített tömegkommunikációs keretnarratívák. Vagyis az egymással ilyen módon kommunikációs viszonyba kerülő individuumok implicit narratíváit egyszerűen határozzák meg a kommunikációs közösség által elfogadott szabályokat, normákat, konvenciókat reprezentáló metanarratívák és a tömegkommunikáció tartalmi elemei által közvetített és a tömegmédiát fenntartó, működtető gazdasági, társadalmi, politikai csoportok értékrendjét megjelenítő keretnarratívák. Más szóval, az új közösségi formák tagjaiként egymással kommunikatív viszonyba kerülő individuumok adott kommunikációs szituációval kapcsolatos általános attitűdjeiket a lokális közösségi szabályokat reprezentáló metanarratívákra és a globális értékeket megjelenítő keretnarratívákra egyaránt utaló implicit narratívák segítségével teszik megragadhatóvá. A digitális technológiát alkalmazó individuumok egymásnak mesélt történetei így elkerülhetetlenül feltölteleznek a tömegmédiá által számukra mesélt történetek tartalmi és formai elemeivel. Az általam javasolt megközelítésben ez jelenti a közösségi viszonyok mediatiszációjának első szintjét. A mediatiszáció második szintjén pedig a virtuális közösségek tagjaként kommunikáló egyén valós, személyközi kapcsolatait is meghatározzák azok az implicit narratívák, amelyek a virtuális térben működtetett közösségi metanarratívákra és médiális keretnarratívákra épülnek. Ezen a szinten az újmédia használata során szerveződő virtuális és az adott helyen megvalósuló személyközi kapcsolatokra épülő, fizikai közösségek közötti kölcsönhatás megerősödésével eddig ismeretlen közösségi formák jönnek létre. A személyes történetekkel egybefonódó tömegkommunikációs narratívák közvetítésén és befogadásán alapuló mediatiszáció új, a virtuális és valós közösségi metanarratívákhoz és a tömegmédiá keretnarratíváihoz egyaránt kötődő, hibrid (virtuális-fizikai) közösségi formákat teremt.

A közösségi viszonyok mediatiszációjával az új kommunikációs technológiák által közvetített narratívák világában tájékozódó, kapcsolatot építő individuum számára az egyes társadalmi kontextusok határai szimbolikussá halványulnak. A különböző közösségekben betöltött szerepei egymásra kölcsönösen hatva befolyásolják énképét, egyéniségét az egyes közösségi formákhoz való kötődését. Az elektronikusan kommunikáló, a tömegmédiá explicit és implicit narratíváit gyakran személyes történetei elemeiként befogadó és közvetítő ember közösségről alkotott fogalma így számos fizikai és virtuális közösségélményből táplálkozva, a különböző közösségi formák fogalmi megjelenítésének csomópontján születik meg. Az új kommunikációs technológiák és a hozzájuk kötődő sajtós nyelvi és képi eszközök használatával történeteket mesélő egyén könnyedén átléphet egyik közösségből a másikba, s ennek során újabb és újabb érzelmi kötődései alakulnak ki a meglévő közvetlen társadalmi kötelékei mellett. Az elektronikusan kommunikáló ember így módon egy explicit és implicit médianarratívák által meghatározott kapcsolati háló elemévé válik, és ezzel számos, az énképét, egyéniségét determináló viszony, terv és vágy iránt köteleződik el. A közösség ezért a későmodern ember számára mindinkább egy, a közvetlen és közvetett emberi interakciókat egyaránt felölelő, médianarratívák által determinált jelképes folyamattá válik, ami végső soron a közösséghez való tartozást meghatározó normák, értékek, kockázatok állandó és tudatos mérlegelését jelenti a folyamatos információáramlás jegyében.

Mindazonáltal a hely és a közösség viszonyával kapcsolatos képzeletünk megváltozása hosszú, a modernitás közösségképének kialakulásához köthető folyamat eredménye.

A modern ember közösségről alkotott fogalmát ugyanis már erőteljesen meghatározzák a közvetített kommunikációhoz köthető közösségi élményei. Az olyan elvont közösségekhez való tartozás élménye, mint amilyen a nemzet is, így szükségszerűen vezetett az adott helyen megvalósuló személyközi kommunikációs kapcsolatok elsődlegességét feltételező közösségről és a közvetlen és közvetett emberi viszonyokat egyaránt felölelő társadalmi viszonyokról alkotott fogalmaink világos elkülönüléséhez. A modernitás korának embere ezért az elvont társadalmi kapcsolatoktól megkülönböztetett közösségiség meghatározásakor még erőteljesen épített a lokalitásra, a helyhez kötöttségre és a primer kommunikációs csoportokhoz való kötődés elvére. A közösségiségről alkotott képzelet szorosan kötődik a lokális csoportokhoz való tartozás élményéhez.

A modernitás közösségképzetét tehát még egyaránt táplálja a „községek mint érdekcsoporthok” és a „községek mint személyközi és közös helyen kialakuló kapcsolatok” fogalma. Ezek a fogalmak a primer csoportokon, családi, illetve más kisebb társadalmi csoporton belüli közvetlen kommunikációs viszonyok jelentőségére utalnak. A rájuk épülő község-meghatározások így a községet közvetlen személyközi kapcsolatok együtteseként, nem pedig a közvetlen és közvetett emberi interakciókat egyaránt felölelő jelképes folyamatként definiálják. A község ebben a megközelítésben nem más, mint bizonyos értékeket, normákat, szokásokat egyöntetűen elfogadó emberek adott helyen megvalósuló, többnyire közvetlen ismeretségre és érintkezésen alapuló csoportja. Vagyis ezek a községértelmezések sokkal inkább a lokalitásra, semmint a globalitásra elvét tükrözik, s közvetlenül táplálkoznak abból a Ferdinand Tönnies ma már klasszikusnak számító könyvében kifejtett és a 19. század eleje óta uralkodóvá vált felfogásból, amely a „racionálisan mechanizált, távoli” emberi kapcsolatokra épülő társadalommal (*Gesellschaft*) a községi létet mint közvetlen, szerves emberi kapcsolatok, kölcsönös viszonyok együttesét állítja szembe (Tönnies 1983 [1887]). Vagyis az alapnak tekintett községfogalom (*Gemeinschaft*) a valós, organikus, intim és privát életet, a népi hiedelmeket és baráti viszonyokat jeleníti meg, szemben a közvetett emberi viszonyokat feltételező, a nagy instrumentalizált struktúráként működő nyilvános világgal, a társadalommal.

Ez a fogalmi megkülönböztetésen alapuló elképzelés egészen a 20. század végéig tartotta magát a szociológiában és a kommunikációtudományban. És ez alól azok az írások sem kivételek, amelyek a virtuális községi formák megerősödésével összefüggésben tárgyalják a virtuális és fizikai községek viszonyát. A legtöbb szerző ugyanis a virtuális és fizikai községek közötti különbségek érzékeltetésekor a Tönnies-féle *Gemeinschaft–Gesellschaft* fogalmi sémát alkalmazza, és továbbra is az adott helyen megvalósuló személyközi kapcsolatok jelentőségét hangsúlyozza a virtuális emberi viszonyoktól világosan elkülönülő valós községek kialakulása és fennmaradása szempontjából. Conrad M. Arensberg és Solon T. Kimball például a községkritériumok áttekintésekor a községek életét meghatározó társadalmi forma és viselkedésminták mellett kiemelt jelentőséget tulajdonítanak a közös emberi környezetnek is (Arensberg és Kimball 1965). Hasonló módon közelíti meg Irwin T. Sanders is a valós községek ismerveit akkor, amikor község-meghatározásában a közös életmód és társadalmi szisztéma mellett fontos szerepet tulajdonít a közös lételemnek és térbeli egységnek is (Sanders 1966). Marcia P. Effrat pedig arról ír *Approaches to Community* című tanulmányában, hogy a valódi községek

voltaképpen olyan, a szolidaritás más és más intézményeivel rendelkező csoportok, amelyek az adott helyen megvalósuló informális személyközi viszonyok folyamatos kölcsönhatása jellemez (Effrat 1974).

A fizikai helyhez kötöttséget alapnak tekintő közösségfelfogás tehát annak a Tönnies nevével fémjelzett törekvésnek a 20. századi gyümölcse, hogy a közvetett emberi interakciókra épülő, elvont formációnak tekintett társadalom és az adott helyen megvalósuló közvetlen emberi viszonyokat feltételező közösség fogalmát világosan elkülönítsék egymástól, és ezáltal elemezhetővé tegyék a két különböző típusú szerveződés viszonyát és kölcsönhatását a társadalmi folyamatok vizsgálatakor.

A digitális kommunikációs technológiák térnyerésével mind erősebbé és meghatározóbbá váló virtuális közösségek azonban merőben új megvilágításba helyezték ezt a modernitás gondolkodásmódját jellemző közösségfelfogást és vele együtt természetesen a hely és a közösség viszonyával kapcsolatos képzetünket is (Szécsi 2013). Igaz, az új technológiák használatával megszorodó virtuális közösségek és a közvetlen térbeli érintkezést feltételező fizikai közösségek viszonyát eleinte többen a Tönnies-féle dichotomikus felfogás jegyében határozták meg. Ennek hátterében pedig valószínűleg az a hagyományos közösségi formák iránti aggodalom rejtett, amit a virtuális közösségek látványos térnyerése váltott ki a szerzőkből. A virtuális közösségek e szerzők felfogásában olyan, a valós, pozitív entitásokként felfogott hagyományos közösségi formákat elfojtó, személytelen „közösségillúziók”, amelyeket fogalmilag is világosan el kell különíteni a valós közösségi formációktól (Kolko és Reid 1998). Így ahogy Tönnies a közösséget és a társadalmat egymástól lényegileg különböző formáknak tekintette, a virtuális közösségek expanzióját aggodva figyelő teoretikusok számára is kézenfekvő megoldást jelentett a fizikai és virtuális közösségeket a társadalmi szerveződés egymást kölcsönösen kizáró formáiként meghatározni. Ebből a nézőpontból a fizikai közösségek, szemben a közösségiségnek csupán illúzióját kínáló virtuális közösségekkel, a kölcsönös egymásrautaltság és szolidaritás valódi élményét nyújtják tagjaik számára. Olyan, a közös lakóhelyhez fűződő érzelmi kötelek jellemzik őket, amelyeket az újonnan megjelenő virtuális közösségek sohasem biztosíthatnak tagjaiknak. Így a közösséghez való tartozásból fakadó és az egyes ember cselekedeteit meghatározó erőforrásról is kizárólag a fizikai közösségek esetében beszélhetünk. Ezt az erőforrást nevezzük a Pierre Bourdieu által bevezetett és James S. Coleman írásaiban népszerűvé tett kifejezéssel, *társadalmi tőkének* (Bourdieu 1986; Coleman 1988). A társadalmi tőke tehát olyan cselekvési erőforrás, amelyet a csoporthoz való tartozásból, az adott közösség tagjai közötti kapcsolatból fakad, és amely ily módon a társadalmi struktúra bevezetését jelenti az egyéni racionális döntések paradigmájába. Coleman meghatározásában ennek az erőforrásnak három alaptípusa érvényesül a valós közösségeken belül: a társadalmi környezet megbízhatóságán alapuló kötelezettségek/elvárások (1), az adott társadalmi struktúra képessége az információk biztosítására (2), illetve a szankciókkal megerősített közösségi normák (3). Coleman például az utóbbi erőforrások kapcsán azt hangsúlyozza, hogy a negatív külső hatásokat korlátozó normák megjelenésének feltétele a társadalmi kapcsolatok zártsága, és a szankciók is csak akkor lehetnek hatásosak, ha a cselekvő környezetében lévő aktorok között közvetlen kapcsolat jött létre. A zárt társadalmi struktúra egyúttal a nagyfokú közösségi bizalom feltétele is (Coleman 1988: 102–104).

Coleman meghatározásában tehát a társadalmi tőke fogalma még erősen kötődik a hagyományos, fizikai közösségek által nyújtott közvetlen emberi viszonyokhoz. És nincs ezzel másképp a kérdéskör másik nagy teoretikusa, Robert D. Putnam sem, aki „a kölcsönös előnyök jegyében megvalósuló társadalmi koordinációt és együttműködést elősegítő” társadalmi tőke működésének feltételeiként a társadalmi kapcsolathálókon alapuló információáramlást, a közösségi fejlődést, versenyképességet, a kollektív cselekvést és társadalmi együttműködést, illetve a kollektív közösségi tudatot, szolidaritást emeli ki (Putnam 2000: 66). Ezek a feltételek azonban Putnam felfogásában elsősorban a fizikai közösségekre jellemző formális és informális kapcsolati rendszereken (család, baráti társaság, klub stb.) belül teljesülnek. Mindez azért is érdekes, mert Putnam már az internet hatásait elemezve veszi górcső alá a társadalmi tőke fogalmát. Vagyis az újonnan születő virtuális közösségek irányából mutat rá arra az internet hatásában rejlő ellentmondásra, hogy amíg az új kommunikációs technológia elvben hozzájárulhat a közös érdeklődésen alapuló új közösségek kialakulásához, valójában társadalmilag éppúgy izolálja egymástól az embereket, mint a televízió.

A társadalmi tőke fenti meghatározásait tehát a hagyományos, fizikai közösségi formák iránti aggodalom hatja át, amely szükségszerűen vonja maga után azt az általános vélekedést, hogy az internet és mobiltelefon használatával kialakuló virtuális csoportok nem kínálnak tagjaik számára a közösségi létből fakadó cselekvési erőforrást. Más szóval, ezek a csoportok nem valódi közösségek. Esetükben a *közösség* szó használata pusztán metaforikus tartalmú. Társadalmi jelentőségük minimális, létrejöttük többnyire véletlenszerű, nem járulnak hozzá semmilyen közösségi identitás kialakulásához. Ehelyett az internetes csoportokhoz csatlakozók olyan felvett szerepekben kommunikálnak a csoport többi tagjával, amelyek rendeltetése épp a valódi identitás (származás, kor, nem, iskolai végzettség stb.) elrejtése. A kollektív felelősség, a közös identitáskeresés és kölcsönös kötelezettségvállalás hiánya miatt ezekre az „álszociális közösségekként” működő csoportokra, miként arra Steve Jones is felhívja a figyelmet, megtevéstől lehet a közösség-metáforát alkalmazni (Jones 1995).

Noha ez a virtuális közösségekkel kapcsolatos felfogás igencsak életképesnek bizonyult, már az 1990-es évek közepén megjelentek olyan munkák is, amelyek a szkeptikus megközelítéssel szemben valódi közösségekként határozzák meg az újonnan születő közösségi formákat. Howard Rheingold például már egyértelműen közösségeknek tekinti azokat az internethasználat során megszülető csoportokat, amelyeket közös érdeklődési kör mentén tetszőlegesen számú egyén alakít ki saját választása nyomán (Rheingold 1993). Az ilyen csoportok esetében ugyanis éppúgy kimutathatók a valódi közösségesség ismérvei (közös cél, az azonosság és az összetartozás érzése, belső normák, szabályok stb.), mint a fizikai közösségek esetében. Belső rituálékkal, önálló, sajátos kifejezőmódokkal rendelkeznek, amelyek meghatározzák a közösségi információáramlást. Azaz ezek az online vagy virtuális közösségek is osztoznak a társadalmi tőkében, miközben széles körű közösségi bekapcsolódási lehetőséget és kölcsönhatást kínálnak az internetezők számára a virtuális térben. Olyan nyitott és széleskörűen hozzáférhető társadalmi hálózatok, amelyek esetében a fizikai közösségekhez képest szélesebb skálán érvényesül a bizalom és a társadalmi tőke. Ennek eredményeként pedig, miként arra Rheingold egy 2002-ben megjelent könyvében is felhívja a figyelmet, olyan hatékonysággal tudnak szélesebb skálájú érdekközösségeket aktivizálni, ahogy arra a térben és időben korlátozott, fizikai közösségek sosem lennének

képesek (Rheingold 2002). Hasonló megállapításra jut Thomas Lindlof és Milton Schatzer is, akik az internet használat nyomán születő virtuális csoportokat olyan közösségekként határozzák meg, amelyeket hasonló érdeklődésű emberek tudatosan hoznak létre valamilyen konkrét téma jegyében (Lindlof és Schatzer 1998). A közösségiség alapja ebben a megközelítésben is egy széleskörű bizalmon alapuló, motivált és interaktív kommunikációs tevékenység, ami a virtuális csoportokat valódi közösségekké teszi.

Bár Rheingoldék virtuális közösségek alatt elsősorban az internetes online fórumokhoz köthető közösségi formákat értik, mára világossá vált, hogy az elektronikus kommunikáció más platformjain is születhetnek közösségekként működő csoportok. Az ilyen közösségek tagjai a közös érdeklődés mentén térbeli kötöttségektől függetlenül kerülnek kapcsolatba egymással. Ezek a közösségi viszonyok átszövik az internetező, mobiltelefonáló ember mindennapi kommunikációs kapcsolatait, aki ezáltal mindinkább a virtuális közösségek kölcsönhatása mentén szerveződő hálózati társadalom tagjaként gondolkodik és viselkedik. Az új közösségi formák nemhogy gyengítenék, de erősítik is a virtuális és fizikai kapcsolatai révén behálózott ember fizikai közösségeken belül kialakult érzelmi, társadalmi kötődéseit. Sőt a fizikailag egymástól elkülönülten élő emberek számára egyöntetűen elfogadott közösségi normákat, értékeket kínáló virtuális közösség bizonyos értelemben a kiterjedt társadalmi viszonyrendszert feltételező elsődleges kötelékek metaforájává is vált. Léte így mindinkább elhalványítja a társadalom (*Gesellschaft*) és közösség (*Gemeinschaft*) fogalma között húzódó határokat. Rendeltetése, miként arra James E. Katz és Ronald E. Rice is utal, ebből adódóan az, hogy lebontsa azokat a „falakat”, amelyeket a kultúrák, nemek, etnikai csoportok vagy a földrajzi helyek, helyszínek között létesültek (Katz és Rice 2002). A virtuális közösségi viszonyok kialakításakor a közösség tagjai a meggyőződésüknek, attitűdjeiknek leginkább megfelelő módon képesek megjeleníteni identitásukat, vélekedéseiket, a közösséggel kapcsolatos elvárásaikat. Más szóval, amíg a fizikailag meghatározható, személyközi kapcsolatokra épülő csoportok a közösségek tagjai által egyöntetűen elfogadott társadalmi és fizikai (térbeli) határvonalak mentén szerveződnek, addig a virtuális csoportok a közösségek tagjai által általánosan elfogadott társadalmi gyakorlaton és a közös érdeklődési körön alapulnak.

A virtuális közösségek tehát éppúgy megfelelnek a közösségekkel kapcsolatos elvárásoknak, mint a fizikai közösségek, de virtuális jellegükből adódóan tagjaik fizikai jelenléte nélkül válnak valódi közösségekké. Az internetező, mobiltelefont használók meghatározott érdeklődési kör mentén szerveződő virtuális csoportjait közösségeknek tekintő elméletek tehát alapvetően változtatják meg a közösség és hely viszonyával kapcsolatos hagyományos felfogást. Az elmélet képviselői szerint ugyanis ma már a térbeli érintkezés, a fizikai jelenlét, a közös helyen megvalósuló személyközi kapcsolatok nélkül is szerveződhetnek valódi közösségek. Miként arra Barry Wellmann és Milena Gulia *Net Surfers don't Ride Alone* című írásukban rámutatnak, az információ korában a közösség meghatározásakor a térbeli alapokról a társadalmi hálózat kínálta alapokra helyeződik át a hangsúly (Wellmann és Gulia 1999). Wellmann és Gulia szerint csak akkor érthetjük meg, hogy a virtuális csoportok miért tekinthetők közösségeknek, ha újraértelmezzük magának a közösségnek a fogalmát. Ennek során pedig akkor járunk el helyesen, ha a korábbi „idealizált” közösségértelmezésektől eltávolodva a közösséget mindenekelőtt individuumok társadalmi hálózataként, azaz egyfajta absztrakt viszonyrendszerként fogjuk fel.

Csak így tudjuk ugyanis megragadni a közösségi kötődések lényegét egy nem a fizikai közelségen alapuló csoportban; egy olyan csoportban, amely tehát a fizikai közösségekhez hasonlóan maga is közösségként működik annak ellenére, hogy már nem jellemzőek rá azok a hagyományos kötelékek, amelyek a családi, rokonsági, szomszédsági viszonyokra és más primer csoportokra épülő közösségeket tartják össze. Ha viszont a közösséget individuuumok térbeli korlátokat nem ismerő társadalmi hálózataként fogjuk fel, szükségtelen külön virtuális és fizikai közösségekről beszélnünk. Csak egyféle közösség létezik, amely éppúgy létrejöhet a virtuális médiatérben, mint az egymással fizikai kapcsolatba kerülő emberek alkotta primer csoportokon belül.

Wellmann és Gulia ebből a felismerésből kiindulva bírálja Rheingold virtuális közösségekkel kapcsolatos meghatározását is, ami a virtuális és fizikai közösségeket egymástól elkülönülő realitásokként kezeli. A közösségről alkotott fogalmunkat, vélik Wellmannék, ugyanis kizárólag ennek a két realitásnak az egyesítésével érthetjük meg (Wellmann és Gulia 1999). A *társadalmi hálózat* fogalma immár megkerülhetlenné vált a kommunikáció közösségépítő szerepével kapcsolatos modellek megalkotásakor. Szemben a hagyományos társadalom–közösség dichotómiájára épülő modellek kínálta képpel, az információ korában a virtuális társadalmi hálózatokba való bekapcsolódás nem vonja maga után a valós közösségi viszonyok feladását. Sőt mi több, az internetezés, mobiltelefonálás teremtette kommunikációs kapcsolatok kiegészíthetik és ki is terjeszthetik a hagyományosnak tekintett, fizikai közösségek viszonyrendszerét. Anita Blanchard és Tom Horan szerint a társadalmi tőke növekedését vonja maga után az a jelenség, amikor az elektronikus technológiák használatával mind nagyobb számban megjelenő virtuális közösségek kiszélesítik a fizikai közösségek határait (Blanchard és Horan 2000). Vagyis az információk gyors és széleskörű cseréjére épülő, közös érdeklődési körön alapuló virtuális közösségek megjelenése egyfajta demokratizáló hatást fejt ki velük kapcsolatba kerülő fizikai közösségekre is.

Az új kommunikációs technológiák használata tehát olyan új közösségi formák szerveződéséhez vezet, amelyek jelentős társadalmi tőkével bírnak. S valóban, napjainkban egyre több látványos és kevésbé látványos példát találunk a virtuális közösségekben rejlő cselekvési erőforrásokra. A napi híradások például mind több olyan nemzeti és nemzetközi mozgalomról tudósítanak, melyek kiindulópontját az internetes közösségi kommunikáció jelenti. Ma már politikai, kulturális, vallási események sora kötődik az egymással online információcsere révén kapcsolatba kerülő emberek virtuális csoportjaihoz. Kampányaik megtervezésekor a pártok, kulturális és vallási csoportok pedig manapság megkerülhetetlen tényezőként veszik figyelembe az internetes csoportokra jellemző jelentős társadalmi tőkét, a virtuális közösségekben rejlő cselekvési erőforrásokat.

Katz és Rice már idézett munkájukban nem véletlenül jutnak arra a megállapításra, hogy a rendszeres internethasználók sokkal nagyobb valószínűséggel kapcsolódnak be a politikai folyamatokba, különböző közösségi szerveződésekbe, mint azok, akik ritkán vagy egyáltalán nem kommunikálnak az interneten (Katz és Rice 2002). Hasonló következtetésre jutnak 2010-ben megjelent, *Internet and Community* című tanulmányukban Haythornthwaite és Kendall is, akik a virtuális közösségek által megerősített fizikai közösségeket tekintik a legjobb közösségi formáknak, hangsúlyozva, hogy az információ társadalom korában az online kommunikációs viszonyok nem csupán pozitív hatást

gyakorolnak a fizikai, helyalapú közösségekre, de az online kommunikáció és az offline világ csak egymással kölcsönhatásban válhatnak a közösségépítő tényezővé (Haythornthwaite és Kendall 2010). És ezen az állásponton van Amitai Etzioni is, aki *The Monochrome Society* című, nagy hatású munkájában azt hangsúlyozza, hogy bár az elektronikusan mediatizált kommunikáció jelentős mértékben kiszélesíti azok körét, akikkel folyamatos kommunikációs kapcsolatba kerülhetünk, egyúttal meg is erősíti és újra is építi a hagyományos közösségi formákat (Etzioni 2001).

Ha tehát a virtuális csoportok esetében is felfedezhetők a közösségeket jellemző cselekvési erőforrások, akkor túl azon, hogy szükségtelen féltünk a hagyományos, fizikai közösségeket az elektronikusan mediatizált kommunikációtól, egyre kevésbé indokolt a virtuális és fizikai közösségekről mint egymástól lényegileg különböző szerveződésekről beszélnünk. Az információs technológiák használatához kötődő hálózottság révén az individuumból számunkra ezeknek a közösségeknek a határai egyre kevésbé érzékelhetőek. Az egymással a közvetített kommunikáció különböző technológiai révén kapcsolatba kerülő emberek önértelmezésének és közösségi szerepeinek végső viszonyítási keretévé a napi információcseré révén kialakuló hálózati társadalom válik. Az elektronikusan kommunikáló ember fizikai, konkrét helyhez kötött, közvetlen emberi viszonyait, offline társadalmi helyét és kapcsolatait mindinkább egy információközpontú társadalmi hálózat részeként ítéli meg. Ez a társadalmi hálózat ily módon válhat egyetlen nagy, a globális és lokális kötődéseket egyaránt megjelenítő, mediatizált közösséggé, amelynek szervezőelve a hatékony információcseré szabályainak egyöntetű elfogadása és alkalmazása.

Az elektronikusan mediatizált kommunikáció, mindenekelőtt az internethasználat eredményeként megszülető virtuális-fizikai hibrid közösségek a társadalmi tőke valamennyi típusával rendelkező, valós közösségi formák. S mint ilyenek, nyilvánvalóan hozzájárulnak a folyamatként megélt társadalmi hálózat működéséhez és megerősödéséhez. Az új társadalmi viszonyrendszer keretein belül a virtuális közösségek valós közösségekké válnak, a valós közösségi viszonyok ugyanakkor virtualizálódnak. Mediatizálódnak a közösségi formák és velük együtt a közösségről alkotott fogalmunk is, ami viszont egy sajátos közösségiség megszületéséhez vezet az elektronikusan kommunikáló emberek körében. Más szóval, a mediatizált vagy hibrid közösségek olyan erős közösségi kötelekeket feltételező, valós közösségi formák, amelyek egyetlen dinamikus, állandóan változó társadalmi hálózat keretében egyesítik a korábban virtuális és fizikai közösségekként működő csoportokat.

Ezekben a közösségekben a társadalmi tőke éppúgy jelen van, mint volt a hagyományos közösségi formákban, csak hogy ez a társadalmi tőke a közös érdeklődési körre visszavezethető erőteljes motiváción alapul. Ahogy arra Katz és Rice felhívja a figyelmet, a mediatizált közösségek tagjai éppúgy képesek fogalmat alkotni az önzetlenségen, szolidaritáson alapuló közösségiségről, mint a hagyományos, fizikai közösségek tagjai tudtak a modernitás korában (Katz és Rice 2002: 199). Gondoljunk csak az interneten születő önszervező csoportokra, mentori programokra, karitatív szolgáltatásokra, etikai és politikai közösségekre! Nancy K. Baym nem véletlenül tekinti az elektronikusan közvetített kommunikáció általánosan elfogadott normarendszerét olyan „menedéknek”, amely összehozza a hálózati társadalom közösségépítő tagjait (Baym 1995). S Etzioni is ebből a megfontolásból jut arra a megállapításra, hogy valós közösségek ma már nem elsősorban

az adott helyen élő emberek mindennapi kommunikációs kölcsönhatásainak során, hanem más emberek értékorientált elérésének folyamatában az erkölcsiség és a megbízható kommunikációra való képesség jegyében születnek (Etzioni 2001).

A fentiek mellett egyébként már csak azért is indokolt a mediatizált közösségek esetében társadalmi tőkéről beszélni, mert, ahogy arra Rheingold is rávilágít, a mediatizált közösségek szerveződésének lényegi mozzanatát jelentő tudásmegosztás és bizalom a társadalmi tőke egyik lényeges formája és erőforrása (Rheingold 2002). Sőt mi több, ezek a közösségek bizonyos értelemben olyan ideális közösségeknek is tekinthetők, amelyekben a kommunikációs viszonyokból fakadó közösségérzést felerősíti a tekintélyelvűség egyöntetű elutasítása, az egyenlőségen alapuló belső rend iránti nyitottság és a saját szabályok megalkotására való hajlam. Ennek az érzésnek az ereje abból fakad, véli Rheingold, hogy az elektronikusan kommunikáló ember esetében közösséghez való tartozás élménye együtt jár a közösségen belüli életmód és értékrend szabad megválasztásának tapasztalatával.

Az egyéni szabadság érzése által felerősített közösségi kötődések teszik tehát a mediatizált, hibrid közösségeket olyan ideális közösségi formákká, amelyek az Etzioni, Rheingold, Katz, Rice, Haythornthwaite vagy Kendall által sugallt módon teremtik meg a virtuális és fizikai közösségek szintézisét. Ezért akkor járunk el helyesen, sugallja Karen A. Cerulo, ha az információ korában a társadalmi interakciókat és a társadalmi kötődést a közösségi viszonyait szabadon szövögető egyének társadalmi együttműködéseként valamint az elektronikus diszkusziót folytató csoportokon belüli, sajátos érzelmi támogatásként fogjuk fel (Cerulo 1997). Ez felel meg ugyanis leginkább az elektronikusan kommunikáló, a virtuális és fizikai közösségek határait egyre kevésbé észlelő ember mindennapi tapasztalatainak, életvezetésének. Erre a megállapításra jutnak Katz és munkatársai is a közvetített kommunikáció és a közösségfogalom kapcsolatáról írt munkájukban, azt hangsúlyozva, hogy a szóban forgó szintézist napjainkban leginkább a mobilkommunikáció testesíti meg (Katz, Rice, Acord, Dasgupta és David 2004).

A mediatizált közösségek korában tehát a hatékony és gyors információáramlás, közös érdeklődés, nyitottság és bizalom alapuló közösségválasztás lehetőségének egyöntetű elfogadása válik közösségformáló tényezővé. A mediatizált, hibrid közösségek a közvetített kommunikáció régi és új eszközeit használó emberek egyfajta bizalmi folyamatként megélt társadalmi hálózataiként működnek. Az internetező, mobiltelefonáló ember a virtuális és fizikai kommunikációs szituációk és az ezekből táplálkozó közösségek határait újra és újra átlépve teszi a kommunikációs folyamatok által közvetített egyúttal saját közösségi viszonyait is. Ezek a közösségi viszonyok nem egy egymástól élesen elkülönülő virtuális és fizikai szférába tagolódva rendeződnek el, hanem egy, a virtuális és fizikai kapcsolatokat egyaránt felölelő társadalmi hálózat részeként formálják a közösségek tagjainak identitását. Az önmagát a különböző, egymásra ható közösségi szerepei által megérteni akaró egyén számára már ez a közösségként funkcionáló társadalmi hálózat jelenti az önértelmezés keretét. Mások vele és kommunikációs szerepeivel kapcsolatos reakcióit már ebben a virtuális-fizikai, hibrid értelmezési keretben dolgozza fel és teszi énképe elemévé. Közösségi szerepeinek megítélése már ebben a viszonyrendszerben történik, csoporthoz való tartozásának élménye ebben a kapcsolati hálózatban válik cselekvési erőforrássá.

Ez a jelenség viszont már egy mélyebb gyökerekből táplálkozó problémára világít rá. Arra jelesül, hogy a digitális kommunikáció által generált közösségi viszonyok hibrid jellege a közösségek tagjainak sajátos énképéből, identitásából fakad. A média által közvetített narratívák ugyanis a rendszeres médiafogyasztók énteremtő, autobiografikus narratíváinak rendszerébe ágyazódva járulnak hozzá egy különleges, kapcsolati én és egy erre épülő képlékeny identitás kialakulásához. Egy olyan kapcsolati létezés alapjai teremődnek meg az újmédia terében, amelynek szerves részét képezik az individuumok által interiorizált médiatörténetek. Ennek a folyamatnak a lényegi mozzanataival kívánok a továbbiakban foglalkozni.

Az identitásformáló narratívák mediatizációja

Mint arra a fentiekben próbáltam rávilágítani, a mediatizált közösségek korában a hatékony és gyors információáramlás, közös érdeklődés, nyitottság és bizalom alapuló közösségválasztás lehetőségének egyöntetű elfogadása válik közösségformáló tényezővé. A mediatizált, hibrid közösségek a közvetített kommunikáció régi és új eszközeit használó emberek egyfajta bizalmi folyamatként megélt társadalmi hálózata. Az internetező, mobiltelefonáló ember a virtuális és fizikai kommunikációs szituációk és az ezekből táplálkozó közösségek határait újra és újra átlépve teszi a kommunikációs folyamatok által közvetítetté egyúttal saját közösségi viszonyait is. Ezek a közösségi viszonyok nem egy egymástól élesen elkülönülő virtuális és fizikai szférába tagolódva rendeződnek el, hanem egy, a virtuális és fizikai kapcsolatokat egyaránt felölelő társadalmi hálózat részeként formálják a közösségek tagjainak identitását. Az önmagát a különböző, egymásra ható közösségi szerepei által megérteni akaró egyén számára már ez a közösségként működő társadalmi hálózat jelenti az önértelmezés keretét. Mások vele és kommunikációs szerepeivel kapcsolatos, különböző narratívák formájában megjelenített reakcióit már ebben a virtuális-fizikai, hibrid értelmezési keretben dolgozza fel és teszi énképe elemévé. Közösségi szerepeinek megítélése a vele kapcsolatos narratíváknak ebben az összetett viszonyrendszerében történik; csoporthoz való tartozásának élménye ebben a kapcsolati hálózatban válik cselekvési erőforrássá.

Látnunk kell ugyanakkor, hogy az új kommunikációs technológiákat különböző szintű narratívák befogadására és továbbítására használó ember identitásformáló történetei között egyre fontosabb szerepet töltenek be a televízió megjelenése és elterjedése óta a társadalom „intézményesített mesemondójának” tekintett (Gerbner és Gross 1976) tömegmédia narratívái. A tömegkommunikáció új csatornáinak megjelenése, az internet, a különböző közösségi oldalak által kínált új kommunikációs felületek népszerűbbé válása ugyanakkor a képek, hanganyagok, írott szövegek által közvetített medianarratívák soha nem látott ofenzíváját eredményezi a felhasználók mindennapi életvilágában. Az új eszközöket használó emberek gondolkodásmódja, nyelvi világa teljes mértékig ráhangolódik a növekvő számú adat, információ hatékony befogadásának és továbbításának igényére. A mentális világunkban, fogalmi apparátusunkban, nyelvünk struktúrájában bekövetkező változások képessé tehetik őket arra, hogy a megnövekedett számú napi információhalmazból kiválogassák, tudásuk részévé tegyék és kommunikálják a számunkra legfontosabbakat.

Ennek következményeként egyre nagyobb szerepet kap mindennapi megismerési folyamatainkban azoknak a médiumoknak a kiválasztása, amelyek a gondolkodásuknak, értékrendjüknek leginkább megfelelő narratívák keretében közvetítik feléjük a szóban forgó információkat. Azaz mindinkább azokat a médiumokat keresik, amelyek keretnarratívái összehangolhatók saját, korai tapasztalataikból táplálkozó, autobiografikus narratíváikkal, a viselkedésüket meghatározó közösségi, társadalmi metanarratívákkal, véleményükkel, értékrendjükkel. Az újmédia korában az információáramlás sebességének és a feldolgozandó információk számának ugrásszerű növekedésével ez a szelektív befogadási folyamat egyre meghatározóbbá válik a médiával folytatott kommunikáció gyakorlatában. Az újmédia használatához kötődő információ- és ingeráradatban a befogadók figyelme mindinkább fragmentálódik, az aktív figyelem időtartama csökken. Általában koncentrálatlanul, gyorsan és kis dózisokban, különösebb érdeklődés nélkül fogadják be a tényeket és adatokat, ugyanakkor kritikusak is velük szemben.

Az új kommunikációs technológiákat használó ember a tömegmédiával folytatott kommunikáció eredményeként saját történeteinek, a közösségi metanarratíváknak és a média narratíváinak metszéspontján, egy „folyamatos párbeszéd” (Dayan és Katz 1992) keretében erősíti meg azonosságát. Azaz identitástudata szempontjából is fontos, hogy minél több, értékrendjét, felfogását, véleményét megerősítő információt kapjon a partnernek tekintett médiától a gyorsuló változások és radikálisan növekvő mennyiségű információ világában. Nem véletlenül jut több médiakutató is arra a megállapításra, hogy a digitális kultúra embere úgy kezeli a televíziót vagy az újmédiát, mintha az egy társadalmi szereppel bíró kommunikációs partner, valós személy lenne, akivel folyamatos interperszonális kommunikációt folytathat valamilyen valós helyen énképe, identitása megerősítése céljából (Reeves és Nass 1996). Mindez egyúttal egy, a média által kultivált és annak keretnarratíváiban sugallt értékrend elfogadásából fakadó közösségi tudat megerősödését is szolgálja a hálózott individuumok körében.

A medianarratívák én- és közösségfogalomra gyakorolt hatása talán leginkább az újmédia használatához köthető, és ezáltal a digitális kultúra emberének mindennapi döntéseit meghatározó értékkonfliktusok kezelésében mutatkozik meg. Ezért is sürgeti mind több, a kérdéskörrel foglalkozó teoretikus egy olyan általános elmélet kidolgozását, amely az új közösségi formák kialakulását kísérő értékkonfliktusokkal és értékpreferenciákkal foglalkozik. Shalom Schwartz például arra a következtetésre jut, hogy az információ korában a specifikus értékek (pl. hatalom vs. univerzalizmus, hagyomány vs. hedonizmus), valamint az én-transzcendens és az énhangsúlyozó értékek közötti univerzális konfliktus kialakulásának vagyunk tanúi (Schwartz 2012). Ezek a konfliktusok számos, az új generációk énképét befolyásoló, dinamikus társadalmi folyamat alapjául szolgálnak napjainkban. Az egyik ilyen folyamat a konformitás tendenciáinak felerősödése az online oldalak használóinak körében, ami alapvetően abból a tényből fakad, hogy az online társadalmi hálózatok tagjainak az eredményes kommunikáció érdekében orientálódniuk kell mások véleménye és viselkedése felé. Nő továbbá a hedonizmus (az igények gyors kielégítéséből fakadó boldogság mint etikai cél) jelentősége, ami a nyitottságot és individualizmust egyaránt involváló, általános értékként jelenik meg az új generációk életvilágában. Ugyancsak fontos tendencia a média individuum-központú szemléletének uralkodó értékként való megjelenése, ami arra vezethető vissza, hogy a kereskedelmi érdekeit szem előtt tartó

közösségi média a felhasználók igényeit úgy regisztrálja, hogy őket fontos személyiségeknek tekinti; olyanoknak, mint akiknek a teljesítménye iránt mások elismeréssel adóznak, és mint akiknek lehetősége van megmutatni különleges képességeiket másoknak. És végül fontos társadalmi trend az internethasználók körében egyre általánosabbá váló univerzalista, az emberek közötti egyenlőség elvén nyugvó egyetemes erkölcsi maximákat feltételező szemlélet expanziója, aminek következtében az újmédiát használók egy részének döntéseit mind erőteljesebben határozza meg a társadalmi és természeti környezet iránti felelősség, a másokról való gondoskodás igénye. Ezek a folyamatok tehát olyan értékkonfliktusokat feltételeznek, amelyeket a média közvetítette személyes, közösségi, társadalmi és tömegkommunikációs narratívákat nap mint nap befogadók stabil, központi „énmago” feltételező azonosságtudat hiányában egyre nehezebben tudnak feloldani. Az én telítődésének Kenneth J. Gergen által leírt folyamata megszünteti azokat értékrendbeli fogódzókat, amelyek az új nemzedékek segítségére lehetnének a helyes magatartásformák megtalálásában (Gergen 2003).

A fentiekben jelzett értékkonfliktusok feloldására a befogadók történeteket várnak és kapnak a tömegmédiától. Olyan történeteket, amelyek könnyen megjegyezhető és továbbadható ismeretté szervezik a megszerzett információkat, és amelyek jól használható értelmezési támpontokat kínálnak az egyre komplexebbé váló társadalmi, kulturális folyamatok megértéséhez. Ezek a történetek azonban egy tágabb narratíva-keretben jelennek meg a médiakommunikáció gyakorlatában. Mint arra a fentiekben is utaltam, a tömegmédia által kommunikált valamennyi történet olyan keretnarratíva része, amelyet a média önmagáról, saját értékrendjéről, a működését meghatározó morális, kulturális, politikai stb. irányelvekről „mesél” folyamatosan a célcsoportoknak. A befogadók e keretnarratívák alapján választják ki az értékrendjükhöz leginkább közel álló és ezért hitelesnek tekintett médiumot az egyre növekvő kínálatból. Az újmédia által közvetített tömegkommunikációs történetek ezekkel az implicit narratívaként működő keretnarratívákkal együtt jutnak el a célcsoportokhoz, és erősítik meg bennük a tömegmédia értékrendje iránti nyitottságot. Amíg a média által napirenden tartott történetek a médiakonvergencia eredményeként az újmédia kínálta kommunikációs felületeken egymással kapcsolatot tartó, hálózott individuumok explicit narratíváit befolyásolják, a tömegmédia értékrendjét rejtett formában közvetítő keretnarratívák a médiahasználók implicit narratíváira gyakorolnak folyamatos hatást. A hírek és álhírek például nem csupán igaz vagy hamis információk összességét jelentik, hanem olyan elemi narratívák, amelyek a média önmagáról szóló kerettörténeteit is megjelenítik a célközönség által felismerhető és feldolgozható formában. A hírek által megjelenített információk ugyanis akkor rögzülnek tartósan a befogadók tudatában, és gyakorolnak hatást véleményükre, érzelmeikre, attitűdjeikre, ha olyan történetekbe ágyazódnak, amelyek megerősítik értékrendjüket, véleményüket és a hasonló értékrendet, véleményt osztó emberek közösségéhez való tartozásukat. A napi hírfogyasztás így egyfajta rituálévá válik, aminek lényege, hogy a hírfogyasztók nap mint nap megerősítik az értékrendjükhöz leginkább közel álló és ezért a napi kommunikációban partnernek tekintett médiával kialakított együttműködésüket.

A hírek által közvetített explicit és implicit narratívák ezt a közös értékrend elfogadásából fakadó közösségi tudatot hivatottak megszilárdítani. Az információk befogadását segítő, explicit narratívák közvetlenül, egy konkrét problémához kötve jelenítik meg a

tömegkommunikációs tartalmakat. Az implicit, vagy keretnarratívák pedig az adott média működését meghatározó általános értékrendet hivatottak megjeleníteni. Erre a napi rituáléra, a narratívák közlésének folyamatosságára szüksége van a digitális kultúra embe-
rének, hiszen ezek az énképét is megszilárdító történetek fontos értelmezési támpontokat kínálnak számukra a felgyorsuló híráramlásban. Ezek hiányában zavartrá, bizonytalanná válik, és megállíthatatlanul sodródik a fragmentálódás, elmagányosodás irányába. A tömegmédia pedig emiatt, és a médiapiacra tapasztalható növekvő versenyt észlelve folyamatos történetmesélésre kényszerül, amihez a hírek, illetve azok hiányában az álhírek jelentik számára a legkézenfekvőbb eszközöket. A hírek mint narratív struktúrák tehát maguk is részei egy komplex narratívának, a média önmagáról mesélt történetének, és így egy időben két, egy explicit és egy implicit narratívát jelenítenek meg a befogadó számára. A két narratíva együttesen világítja meg a hír közlésének hátterében rejlő kommunikációs szándékot. A hírt e megértett szándék jegyében fogadják be a kommunikatív aktusok ve-
vői. Azaz megértik, mit akart elérni, közölni velük a kommunikátor. Ennek a szándéknak a felismerése a feltétele annak, hogy a szelektív befogadás folyamatában elfogadják, vagy elutasítsák a hír által megjelenített narratívákat.

Az újmédia expanziója és az új technológiát használó ember mindennapi életvilágának folyamatos mediatizációja jelentős változásokat von maga után az információk feldolgozása és közvetítése terén. A digitális kultúrában hálózati kapcsolatait építő individuum gondolkodásmódja, nyelvi világa teljes mértékig ráhangolódik az egyre növekvő számú adat, információ hatékony befogadásának és továbbításának igényére. A mentális világában, fogalmi apparátusában, nyelvhasználatában bekövetkező változások képessé tehetik arra, hogy a megnövekedett számú napi adathalmazból kiválogassa, tudása részévé tegye és kommunikálja az általa legfontosabbnak tekintett információkat.

A fentiekben tehát arra kívántam rávilágítani, hogy az új kommunikációs technológiák használatával felerősödő metafoyer, a mediatizáció esetében egy kettős narratívaszint egyidejű hatása figyelhető meg: az explicit narratívák a média által közvetített, konkrét problémákra irányuló történeteket jelenítik meg többnyire a tömegmédia által napirenden tartott témák mentén, míg a média segítségével kommunikáló emberek konkrét témákkal kapcsolatos általános attitűdjeit megjelenítő, implicit narratívák egyre inkább összefonódnak a tömegmédia saját értékrendjét hordozó keretnarratíváival, amelyek azon túl, hogy értelmezési keretet kínálnak a konkrét problémákkal kapcsolatos történetekhez, egyúttal részévé válnak a mediatizáció alapját jelentő befolyásolási mechanizmusnak is.

Összefoglalás

A médianarratívák közösség- és identitásformáló szerepének megvilágításával minde-
nekelőtt azt kívántam tanulmányomban igazolni, hogy a narratíva, kommunikáció és megértés viszonyát érintő vizsgálódások jól használható adalékokkal szolgálhatnak az emberi motivációk, célok, érzelmek és cselekvések közös kognitív struktúráját kiaknázó történetek kialakulására és működésére vonatkozó szociológiai, pszichológiai és kommunikációelméleti modellek megalapozásához, és egyúttal támpontot kínálhatnak egy, az elektronikus kommunikációs technológiák használatának kognitív, nyelvi, kulturális és társadalmi

hatásait vizsgáló szerzők által szorgalmazott, új én- és közösségkoncepció megalkotásához is. Ily módon az én- és identitásteremtő tudati konstrukcióknak tekintett narratívák fenti adalékokkal kiegészülő elmélete közelebb vihet bennünket az individuum és közösség viszonyát, vagy a történetekbe zárt elme szerkezetét, működését, fogalom- és jelentéskonstituáló folyamatait különböző tudományterületek irányából leíró elméletek szintéziséhez is. Egy olyan szintézishez, amely révén világos képet kaphatunk a történetekre épülő kommunikáció embert, közösséget, társadalmat, kultúrát formáló erejéről.

Hivatkozott irodalom

- Arensberg, Conrad M. és Solon T. Kimball (1965): *Culture and Community*. New York: Harcourt, Brace, and World.
- Baym, Nancy K. (1995): Emergence of Community in Computer Mediated Communication. In *Cybersociety: Computer Mediated Communication and Community*. S. G. Jones (szerk.). Thousand Oaks: CA, Sage, 138–163.
- Blanchard, Anita és Tom Horan (2000): Virtual Community and Social Capital. In *Social Dimensions of Information Technologies*. G. D. Garson (szerk.). Hershey: Idea Group, 6–22.
- Bourdieu, Pierre (1986): The Forms of Capital. In *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. J. G. Richardson (szerk.). Greenwood, New York: Greenwood, 241–258.
- Coleman, James S. (1988): Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology* 94, 95–120.
- Dayan, Danial és Elihu Katz (1992): *Media Events: The Live Broadcasting of History*. Cambridge: Harvard University Press.
- Effrat, Marcia P. (1974): Approaches to Community. In *The Community: Approaches and Applications*. Marcia P. Effrat (szerk.). London: Free Press, 1–32.
- Etzioni, Amitai (2001): *The Monochrome Society*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Gerbner, George és Larry Gross (1976): Living with Television: the Violence Profile. *Journal of Communication* 26, 173–199.
- Gergen, Kenneth J. (2003): Self and Community in the New Floating Worlds. In *Mobile Democracy: Essays on Society, Self and Politics*. Nyíri Kristóf (szerk.). Vienna: Passagen Verlag, 103–114.
- Haythornthwaite, Caroline és Lori Kendall (2010): Internet and Community. *American Behavioral Scientist* 8, 1083–1094.
- Jones, Steve G. (1995): Understanding Community in the Information Age. In *Cybersociety: Computer Mediated Communication and Community*. James E. Katz (szerk.). Thousand Oaks, CA: Sage, 12–29.
- Katz, James E. és Ronald E. Rice (2002): *Social Consequences of Internet Use: Access, Involvement and Interaction*. Cambridge: MIT Press.
- Katz, James E., Ronald E. Rice, Sophia Acord, Kiku Dasgupta és David Kalpana (2004): Personal Mediated Communication and the Concept of Community in Theory and Practice. In *Communication and Community, Communication Yearbook 28*. P. Kalbfleisch (szerk.). Mahwah, NJ: Erlbaum, 315–371.
- Kolko, Beth és Elizabeth Reid (1998): Dissolution and Fragmentation: Problems in Online Communities. In *Cybersociety 2.0*. S. G. Jones (szerk.). Thousand Oaks, CA: Sage, 212–229.
- Lindlof, Thomas R. és Milton Shatzer (1998): Media Ethnography in Virtual Space: Strategies, Limits and Possibilities. *Journal of Broadcasting and Electronic Media* 2, 170–189.
- Putnam, Robert D. (2000): *Bowling Alone: The Collapse and Revival of the American*. New York: Simon and Schuster.
- Reeves, Byron és Clifford Nass (1996): *The Media Equation: How People Treat Computers, Television, and New Media Like Real People and Places*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rheingold, Howard (1993): *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. Massachusetts: Addison-Wesley, Reading.
- Rheingold, Howard (2002): *Smarts Mobs*. Cambridge: Perseus.
- Sanders, Irwin T. (1966): *The Community: An Introduction to a Social System*. New York: Roland Press.
- Schwartz, Shalom H. (2012): An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture* 2(1). DOI: <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116>
- Szécsi, Gábor (2013): Social and Linguistic Convergence in the Information Age. *Canadian Journal of Communication* 38(4), 639–648.

Tönnies, Ferdinand (1983 [1887]): *Közösség és társadalom*. Budapest: Gondolat.

Wellmann, Barry és Milena Gulia (1999): Net Surfers Don't Ride Alone: Virtual Community as Community. In *Networks in the Global Village*. B. Wellmann (szerk.). Boulder, CO: Westview Press, 331–367.

Szécsi Gábor

tanszékvezető egyetemi tanár, dékán, PTE KPVK (Szekszárd); tudományos főmunkatárs, kutatási projektvezető,
ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Filozófiai Intézet (Budapest)